

Stolta men inte nöjda

Erik Gyll talar här om hbtq-personer och kristen tro. I de sammanhangen blir det tydligt att Svenska kyrkan kommit långt, samtidigt att kyrkan har väldigt långt kvar, skriver han i denna artikel. Kanske är ärkebiskop Antjes Jackeléns ord vid inledningen av konferensen "När gränser överskrids" ett uttryck för just detta; "Stolta men inte nöjda".

Jag har känt mig syndig nästan hela mitt vuxna liv och obekvämt med vem jag är i min tro. Denna trend vändes dock drastiskt i samband med att jag accepterade mig själv. Jag har valt att fortsätta umgås med samma vänner som tidigare och gå till de kyrkor jag alltid har gått till. För att det är det jag van vid. Även om de kan vara konservativa och ibland rigida i vissa frågor, är det åtminstone något jag känner igen. Dessutom är det, om än inte en provokation så en princip sak. Det är inte jag som ska ändra mig, utan det är de andra som behöver vidga sin acceptans. När jag således för första gången skulle gå till kyrkan efter att ha kommit ut officiellt, var detta i en kyrka vars präst varit ledande i frågan om att neka samkönade vigslar. Olyckligtvis arbetade mamma samtidigt som alla mina syskon var bortresta, så jag var tvungen att gå till kyrkan ensam.

Jag mätte redan innan skitdåligt inför detta. När jag kom in i kyrkan kände jag mig än mer eländig. Men när det närmade sig nattvardsutdelning och det enda jag ville var att gå ut, gå hem och gråta, kände jag liksom hur min rygg rätades ut. Jag är som sagt uppvuxen med en konservativ kristen tro, där de närmaste andliga upplevelser man skulle få är de lyckorus man känner av att tragga katekesen. Det vill säga, jag har aldrig upplevt något liknande och tror knappt på det själv. Men trots detta kände jag i kyrkan vid det tillfället en oförklarlig kraft utifrån som fick mig att sträcka på mig, och som stärkte mig och hjälpte mig att gå fram och ta emot nattvarden. Det kändes helt rätt.

Något som däremot fortfarande känns helt fel är hur hämmad jag känner mig i min sexualitet och min kropp. Jag har aldrig tillåtit mig att bli kär. Jag har otroligt svårt att känna attraktion över huvud taget. Jag vågar fortfarande inte nämna längtan efter barn eller drömmen om att gifta mig. Mycket av detta kanske inte beror på att jag är just homosexuell eller ens är en följd av en kristen, gammalkyrklig uppväxt. Men oavsett detta går det inte att komma ifrån att religionen har gjort mitt liv svårare än det hade kunnat vara, spätt på skammen och skuldkänslan. Det är motsägelsefullt hur något som innebär acceptans för det annorlunda, ovillkorlig kärlek och omslutande gemenskap samtidigt kan orsaka skada." (Anders livsberättelse, *Så att jag kan komma in*, s. 17-18)

Dubbel utsatthet

Att tala om dubbel utsatthet för hbtq-personer är oändligt viktigt. För det gör något med makten. I genus- och normteori talas det om intersektionalitet, hur flera olika identitetsmarkörer som kön, sexualitet, religion, etnicitet, ålder och så vidare verkar för att skapa och upprätthålla maktstrukturer. Här är det tydligt att unga, kristna, hbtq-personer förlorar i makt. I en kyrka som kommit långt i sin inkludering av människor oavsett sexualitet och ibland könsidentitet blir det speciellt. Under de senaste tolv åren har jag på olika sätt arbetat med teman som rör hbtq-personer och kristen tro. I de sammanhangen blir det tydligt att Svenska kyrkan kommit långt, samtidigt att vi har väldigt långt kvar. Kanske är ärkebis-

kop Antjes Jackeléns ord vid inledningen av konferensen "När gränser överskrids" ett uttryck för just detta; "Stolta men inte nöjda".

Anders berättelse från boken *Så att jag kan komma in – hbtq och kristen tro* (2016) är en av många berättelser om vad den kyrkliga miljön kan göra med oss människor. De flesta av oss tänker att våra sammanhang är välkommande och öppna för hbtq-personer, vilket också stämmer för många församlingar. Men vi vet samtidigt att vi som kyrka rymmer en mångfald av olika tolkningar av hur vi ska förhålla oss till sexualitet och könsidentitet. Allt ifrån "Sexualiteten är en gåva från Gud och den ska vi ta vara på" till "Alla är välkomna men att leva ut sin sexualitet det är fel". I en värld och ett samhälle där hbtq-personer fortfarande mår sämre än heterosexuella är också vi som kyrka en bidragande orsak. Studier från Myndigheten för ungdoms och civilsamhällsfrågor, MUCF, visar att det finns ett samband mellan negativt bemötande och hot och våld. Den som blir negativt bemött av familj och vänner löper större risk att utsättas för hot om våld.

Att inte bli ifrågasatt på grund av sin sexuella läggning eller könsidentitet och att ha personer att identifiera sig med är centralt för det psykosociala välbefinnandet. Stöd från närstående och en trygg och god psykosocial livssituation är viktiga förutsättningar för att minska risken att utsättas för hot och övergrepp av olika slag. Rädslan för att utsättas för våld eller obehag riskerar att påverka en persons möjlighet till ett fungerande socialt liv. Här har den kristna hbtq-rörelsen sedan länge sett att

församlings-sammanhang och kyrkliga miljöer är en avgörande plats för hur utsatt en människa blir och vad ett negativt bemötande kan leda till i form av psykisk ohälsa, lägre självkänsla, övergrepp och suicid. Vi vet att suicidtalerna bland unga hbtq-personer är chockerande höga.

Hela 41 procent av bisexuella kvinnorna och 27 procent homosexuella kvinnor hade under de senaste 12 månaderna haft självmordstankar (16–25 år). Bland de unga heterosexuella kvinnorna var siffran 11 procent. Av homo- eller bisexuella män (16–25 år) hade 22 procent någon gång under de senaste 12 månaderna haft självmordstankar, motsvarande siffrorna bland unga heterosexuella män var 7 procent (*Hälsa och livsvillkor bland unga hbtq-personer*, 2018). Bland transpersoner i åldern 15–19 år var andelen som övervägt att ta sitt liv 57 procent. (*Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner*, 2015) Det handlar om att sakna makt och trygga sammanhang och därmed att vara extra utsatt.

Bland de unga kvinnorna (16–25 år) hade 11 procent av de bisexuella kvinnorna och 8 procent av homosexuella kvinnor under de senaste 12 månaderna försökt att ta sitt liv. För unga heterosexuella kvinnor var motsvarande siffrorna 2 procent. 8 procent av de homosexuella männen och 6 procent av bisexuella män hade under de senaste 12 månaderna försökt ta sitt liv (16–25 år). Detta kan jämföras med 1 procent av de unga heterosexuella männen. Andelen transpersoner som försökt ta sitt liv var 40 procent bland 16–19-åringarna, var av 5 procent det senaste året (*Hälsa och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner*, 2015).

Vad har detta med sexuella övergrepp att göra?

Slutsatsen är att en problematisk psykosocial livssituation i större utsträckning kan höra samman med att hbtq-personer utsätts för sexuella övergrepp eller våld. Transpersoner och personer med osäker könsidentitet har dessutom i större utsträckning en sämre psykosocial livssituation.

Tidigare undersökningar har visat att personer med lägre självkänsla utsätts för större risker att råka ut för sexuella övergrepp (Gäredal & Nathorst-Böös, 2009). Att ha utsatts för ett sexuellt övergrepp eller våld påverkar såklart i sin tur det psykosociala välbefinnandet negativt, särskilt i de fall då socialt stöd saknas (Larsson, Lilja & Fossum 2008). Att då inte ha ett sammanhang som stöttar, såsom en församling eller kyrka ökar utsattheten. Där är vi viktiga som kyrka. Psykosocialt välbefinnande och utsatthet påverkar såklart varandra i båda riktningarna.

En studie utgiven av MUCF om sexuella övergrepp visar att totalt hade 35 procent blivit utsatta för sexuella övergrepp under det senaste året (hbtq-personer i åldern 15–26 år). Bland 15–18-åringarna var motsvarande andel 46 procent (Om unga hbtq-personer, 2010). Ungefär 30 procent, av transpersonerna hade tvingats till sex mot sin vilja det senaste året, i åldrarna 20–44 år var siffran 35 procent. (*Hälsa och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner*, 2015, s. 33). Personer med en bristande psykosocial förankring tenderar i större utsträckning att också ha varit utsatta för sexuella övergrepp (Om unga hbtq-personer, 2010).

I en del kyrkliga sammanhang hörs förklaringar som att ”det klart att experimenterande med sexualitet eller förvirring i könsidentitet lätt kan leda till dåligheter”. Här är nätet en plats där mycket negativt sker, men också mycket positivt. Om en ung hbtq-person inte i något sammanhang känner sig hemma blir nätet ett forum för igenkänning och identifiering med andra. Här är det viktigt att fundera på var skulden placeras - den måste placeras hos förövaren och inte hos offret.

Som kyrka har vi en stor och viktig uppgift för kanske bär vi också en del av skulden. I en studie publicerad i *American Journal of Preventive Medicine*, gjord vid University of Texas har 21 000 amerikanska college studenter mellan 18–30 år svarat på frågor om religion och psykisk hälsa (*Association*

of Religiosity With Sexual Minority Suicide Ideation and Attempt, 2018).

Studien visar att religiösa sammanhang har en preventiv inverkan vad gäller suicidtankar & försök. Studien visar också att det finns ett undantag; hbtq-personer. De unga hbtq-personer som angett att religion och religiös praktik är viktigt för deras liv är extra utsatta för psykisk ohälsa. För bisexuella finns ingen inverkan av religion. För homosexuella är det 38 procent mer troligt än för heterosexuella, för homosexuella kvinnor är det 52 procent mer troligt och hos den som är osäker i sin sexualitet är risken 3 gånger högre än för heterosexuella.

Vad den här studien visar är något som vi i svensk kontext sett tendenser till, men som vi hittills inte haft belägg för. Att kyrklig, icke bejakande, miljö är skadligt för det psykiska välbefinnandet och ökar risken för att också utsättas för övergrepp. För att komma åt detta oerhört sorgliga problem behöver vi börja i grunden. Men hur gör vi då det?

Tre tips för framtiden:

1. Vi behöver som kyrka stärka hbtq-personer i deras självkänsla både genom teologisk reflektion och bibeltolkning, genomreflekterat bemötande, ett normkritiskt förhållningssätt och verksamhet som är tydligt inkluderande och stöttande för hbtq-personer. Att placera ”frågorna”, som vi så ofta kallar dem, i evangeliets mitt.

- Det kräver kunskap och kompetens kring hbtq och normer.

- Vi behöver reflektion kring vilka normer som råder här hos oss. Vi behöver ha ett normkritiskt förhållningssätt där vi ställer oss frågor som: Vilken makt har jag i detta och vad gör jag med den?

- Vi behöver tillgänglig och fördjupande forskning kring teologi och bibeltolkning. Alla människor behöver befriande tolkningar som handlar om ens eget liv. Därför behöver vi leta och hitta queera erfarenheter i bibeln, både vad gäller sexualitet men också könsidentitet. »

2. Vi måste fortsätta visa att vi är inkluderande genom att fira regnbågsmässa, delta i och låta våra församlingar genomgå processmodell Regnbågsnyckeln. Det arbetet ska pågå hela året. Vi ska också delta i Pridefestivaler och då måste fundera på varför vi är där som kyrka och vad det får för konsekvenser alla andra dagar på året.

- Vi måste våga göra upp med vår historia. Som kyrka har vi bidragit till att människor tvingats leva ett helt liv i garderoben, vår förkunnelse har gjort att människor inte orkat leva vidare. Vi måste våga säga ifrån när det sker idag och vi måste våga se bakåt.

- Vi måste tänka vidare än "Störst av allt är kärleken". Det är bra men vi glömmer också att det handlar om mer än kärleken. Det handlar också om varje människas rätt till sin könsidentitet och till trygga sammanhang.

3. Vi måste våga börja reflektera kring relationsformer, vår syn på sex, sexualitet, kön, könsidentitet och vad vi menar med mångfald.

- Som kyrka måste vi våga ta i saker som vi tar för givet. Hur förhåller vi oss till samlevnadsformer? Är samboskap okej? Hur ställer vi oss till sex utanför äktenskapet? I många sammanhang anses det vara okej med sex utanför äktenskapet när det sker i stadiga relationer men det gäller inte alla. Är sex via nätet okej? Vad gör det med den som annars inte har möjlighet att utforska sin sexualitet på grund av rädsla för att någon ska få reda på hans sexualitet?

- Vi måste våga prata om sex och sexualitet på ett mänskligt och teologiskt sätt. Idag är Svenska kyrkan duktiga på SRHR (Sexuella och reproduktiva rättigheter) i internationella sammanhang men vi måste också göra mer här hemma.

- Vi behöver ta tag i patriarkatet och göra upp med manligheten. Det är först när vi vågar prata om kvinnor, män och andra som vi kommer komma någonstans. Här kan vi få hjälp av våldspyramiden – som handlar om strukturer kring våld och övergrepp där det som i toppen

av pyramiden är övergrepp, våld och mord i botten är könsroller, jargong, homofobiska eller sexistiska skämt. Vi alla måste våga säga ifrån och ta ansvar redan i botten av pyramiden.

- Det behövs funderas kring vad som egentligen menas med mångfald. Kan det vara så att mångfalden är exkluderande? Innebär någons inneslutande någon annans exkludering? Det är dags för ett biskopsbrev om mångfald i den breda betydelsen!

I min och Frida Ohlsson Sandahls normkritiska podd "Behåll hatten på" berättar Katarina Hedqvist, stiftsadjunkt i Växjö stift, om en upplevelse från den lutherska kyrkan i Costa Rica. En kyrka som bygger mycket av sin identitet på att stå på det förtryckta och utsattas sida. Att vara en kyrka utan murar och en sten i skon.

Uppvaknande

När de i början av sin resa att inkludera människor med hiv och aids hade en fortbildningsdag kom Lois Leiba, som var ordförande för en hiv-organisation, på besök. Lois Leiba börjar med att läsa bibeln. Mannen vid Betesda dammen hade varit förlamad i 38 år och Jesus frågar: Vill du bli frisk? Lois Leiba fortsatte: Jag har lärt känna er som kyrka som identifierar er med Jesus. Nu har ni kommit till oss som drabbats av hiv med frågan; vill ni vara med? Vill ni bli friska? Det jag hör är något helt annat. Den Jesus som jag lärt känna är den som identifierar sig med den mest utsatte och utanförställda. Tänk om det är så att det är Jesus som kommer till er och att det är ni som kyrka som ligger där och har varit förlamad i 38 år. Att ni får frågan genom oss om ni vill bli friska. För det är faktiskt så att det är din förlamning som orsakat mitt lidande. Jag kan leva med viruset i kroppen och biverkningarna av medicinerna men kan inte leva med din dom över oss.

Det uppvaknandet som den här händelsen berättar om är ett uppvaknande som vi som kyrka ibland behöver. Den skuld och skam som nedbry-

tande teologi orsakat människor, det döljande av evangeliet och befrielsen vill ingen längre leva med. Det är den begränsande förlamningen som orsakat människors lidande. Det handlar om att göra upp med maktstrukturerna, könsrollerna, gränserna, bibeltolkningarna, teologierna och normerna. Vi ska vara stolta men inte nöjda.¹

ERIK GYLL

Församlingsherde i Härlanda församling, Göteborgs stift och representerar Svenska kyrkan i SKR:s arbetsgrupp för jämställdhet.

Litteratur:

Erik Gyll (red) och Frida Ohlsson Sandahl *Så att jag kan komma in - kristen tro och hbtq*, utgiven av Riksförbundet EKHO 2016. Går att beställa från: <https://webbshop.svenskakyrkan.se/sa-att-jag-kan-komma-in-regnbagsnyckeln>

Hälsa och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner. En rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige. Rapport från Folkhälsomyndigheten 2015.

Studien har genomförts av professor Anna Thorson och forskningsassistenten Galit Zeluf vid Institutionen för folkhälsovetenskap, Karolinska Institutet.

Hälsa och livsvillkor bland unga hbtq-personer. Rapport från Forte (Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd) 2018. Författare: Richard

Bränström, docent vid Karolinska Institutet. *Om unga hbtq-personer - hälsa* Rapport från Ungdomsstyrelsen (MUCF)

Gäredal, M. & NathorstBöös, H. *Internet utanför heteronormen. I Se mig - unga om sex och internet.* 2009, Ungdomsstyrelsen.

Larsson, S., Lilja, J. & Fossum, B. *Vem får man vara i vårt samhälle? Om transpersoners psykosociala situation och psykiska hälsa.* 2008, Statens folkhälsoinstitut.

Association of Religiosity With Sexual Minority Suicide Ideation and Attempt, American Journal of Preventive Medicine, 2018

Samtliga rapporter ovan är tillgängliga via Internet.

Noter

1) Artikeln bygger på Erik Gylls föredrag vid konferensen "När gränser överskrids" i Uppsala 5-6 december 2018.